

УДК 37.013.73:378(477)

Шевчук Р. М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-4554>;

Носенко О. В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-3941>

Аксіотерапія вищої юридичної освіти в Україні

У науковій статті на філософсько-теоретичному рівні досліджено причини виникнення проблем юридичної та правоохоронної практики в Україні. Також досліджено причини невідповідності рівня вищої юридичної освіти в Україні рівню юридичної та правоохоронної практики. За допомогою філософсько-правового аналізу уточнено роль і значення цінностей права для злагодженого функціонування правової системи демократичної держави. Обґрунтовано ідею про інваріантність системи цінностей права як аксіологічного фундаменту правової системи будь-якої цивілізованої країни. Аргументовано необхідність побудови правової системи України на засадах цінностей права, що є запорукою демократичного, правового та цивілізованого спрямування Української держави. Доведено визначальний вплив системи морально-правових цінностей майбутнього юриста на якість здійснення ним професійних обов'язків. Окреслено шляхи формування системи морально-правових цінностей майбутнього юриста. Встановлено виняткову роль особистого прикладу професійно-етичної поведінки науково-педагогічного працівника юридичного закладу вищої освіти. Визначено першочергові організаційно-правові заходи забезпечення етичної поведінки науково-педагогічного працівника юридичного закладу вищої освіти у професійній сфері.

Ключові слова: право; правова реальність; цінності права; система цінностей; європейські цінності; юридична освіта; юридична практика.

Постановка проблеми. Підготовка правознавців вищої кваліфікації в Україні щорічно нарощує масштаби... Різні юридичні професії: адвокатів, прокурорів, суддів, юрисконсультів, та інші не перестають приваблювати абітурієнтів в усіх без винятку регіонах України. Задовольняти освітні потреби та інтереси вітчизняної молоді готові кількості юридичних закладів вищої освіти та закладів вищої освіти, які у своєму складі мають юридичні інститути та факультети. Щороку тисячі молодих правознавців, сповнених професійних сил і амбіцій, починають сходження до вершин майстерності втілення права у суспільне буття. З іншого боку існує велика кількість правників-практиків віддають свої сили, знання та досвід на

ринку юридичних послуг, а також на «нелегкій ниві» правоохоронної та правозахисної діяльності.

Попри все вище зазначене у юридичній сфері проблем не стає менше, а в окремих її галузях, як це не дивно, ситуація погіршується, наприклад, у сфері здійснення правосуддя, у правоохоронній сфері, та й законотворчій діяльності, де вітчизняний законодавець часто хибує, продукуючи інколи недоцільні, інколи несвоєчасні, а інколи й парадоксальні норми. У чому ж може критися джерело такої невідповідності ніби прогресивного характеру юридичної освіти регресивним тенденціям юридичної практики? Як виходити з цього стану невідповідності? Чому вітчизняні кваліфіковані правознавці, правоохоронці, правозахисники не в змозі забезпечити злагоджене функціонування правової системи?

Відповіді на поставлені запитання не лежать на поверхні життєвого досвіду, а криються у глибині соціально-правової дійсності, тобто в першопричинах наявного стану юридичної освіти і практики, а першопричини та граничні засади буття традиційно є предметом дослідження філософії, зокрема, пошук та осмислення першопричин та граничних засад буття правової реальності є одним із завдань філософії права. Отже, в контексті сказаного набуває актуальності філософське осмислення причин невідповідності прогресивних тенденцій розвитку юридичної освіти регресивним реаліям юридичної практики може пролити світло на шляхи виходу із ситуації, яка склалася.

Виклад основного матеріалу. Потрібно констатувати, що філософські проблеми освіти досліджувалися мислителями різних країн у різний час [1–5]. Осмислювали проблеми освіти і вітчизняні філософи [6–8]. Не лишилися поза увагою мислителів і проблеми юридичної освіти і практики [9–11], але поглиблення старих та виникнення нових проблем сучасної вітчизняної юридичної освіти і практики спонукає до нових спроб їх дослідження і вирішення.

Філософське дослідження правової сфери життєдіяльності суспільства, доцільно почати з розгляду загальних тенденцій його існування як цілісного соціального організму. В такому разі потрібно почати з того, що українське суспільство йде складним і тернистим шляхом історичного розвитку. Наскільки цей шлях важкий і часом кривавий, на жаль, може засвідчити і нинішнє покоління українців. Але найсумніше те, що боротьба, надлюдські зусилля і навіть жертви не приводять з необхідністю до наближення «світлого майбутнього», як пророкували у свій час, Георг Гегель, Огюст Конт, Карл Маркс та деякі інші видатні

філософи. Адже вже у кінці XIX – першій половині XX століття філософи історії, зокрема Микола Данилевський, Освальд Шпенглер, Арнольд Тойнбі, доводять, що в історії немає одностороннього руху і звертають увагу на різний історичний шлях окремих культурно-історичних типів суспільства, який може бути як висхідним, так і низхідним. Тобто кожне окреме суспільство у різні історичні періоди може втілювати різні варіанти розвитку, як, наприклад, рух по спіралі до прогресу, або по прямій до регресу, а можливо – і рух по колу, щоразу «наступаючи на одні й ті ж історичні граблі», тощо.

Як же українському соціуму знайти вірний шлях, і забезпечити прогресивний характер власного історичного поступу? На це питання влучну відповідь дав видатний український філософ сучасності – С. Кримський, який зауважив, що в процесах розвитку є наскрізні елементи, які хоч і йдуть від минулого, але окреслюють контури майбутнього. Це, зокрема, наскрізні цінності цивілізації, які визначають саму цивілізованість певних соціальних систем [12, с. 250]. Звідси можна зробити висновок, що щоденні боротьба і праця, змістом яких є подолання суперечностей і трудностей природно-соціального буття, тільки тоді вестимуть до гармонійного, якісно вищого стану суспільства, коли будуть спрямовуватись вищими загальнолюдськими цінностями.

Що ж собою представляють названі вищі загальнолюдські цінності? Видатний український філософ Віктор Малахов вважає, що існують принаймні два типи цінностей: цінності, сенс яких визначається наявними потребами й інтересами людини, – і цінності, які, навпаки, надають смислу існуванню самої людини, цінності, котрі творять і відроджують людину в певній принципово новій якості [13, с. 114]. Саме другий вид цінностей називають вищими, смисложиттєвими або загальнолюдськими цінностями. Вони за своєю сутністю є вихідними постулатами і, разом з тим, кінцевими цілями та ідеалами індивідуально-духовного і суспільно-історичного прогресу людини.

Водночас відомий український філософ права Олег Бандура зазначає, що право створене людиною для її потреб і найвищою цінністю права є людина, її життя, свобода, відповідальність, гідність, власність, рівність, справедливість тощо [14, с. 14]. Перераховані цінності, наряду з деякими іншими, є, на думку професора Бандури, цінностями права, тобто загальнолюдськими цінностями, які впроваджуються правом у життя суспільства.

Із висвітленого вище можна дійти висновку, що, якщо система загальнолюдських цінностей є гуманістичним

орієнтиром і запорукою розвитку соціуму, то система цінностей права є орієнтиром прогресивного поступу та запорукою гармонійного функціонування правової реальності. Це підтверджує той факт, що сучасні філософи права, розуміючи непересічне значення, цінностей права для розвитку і функціонування правової реальності виділяють таку її складову як аксіосфера права, у яку входять як цінності права, так, і правові цінності [15, с. 7].

У свій час, видатний математик Пафнугій Чебишев влучно підмітив, що теорія без практики змертвіла і безплідна, а практика без теорії марна і шкідлива [16, с. 4]. Застосувавши за аналогією зміст висловлювання академіка Чебишева до співвідношення цінностей права і правової дійсності, можна констатувати, що будь-яка система цінностей права, яка втратила зв'язок з правовою дійсністю виявляється змертвою і безплідною, а правова дійсність, яка не спрямовується і не гармонізується цінностями права є не лише даремною і шкідливою, а й знеціненою, знелюдненою, і, як наслідок – стає не правовою дійсністю, а дійсністю свавілля, жорстокості та варварства.

Але таке спрямування і гармонізація загальнолюдськими цінностями розвитку правової дійсності можливе лише за умови прагнення учасників правовідносин узгоджувати свої правові рішення і вчинки зі згаданими цінностями. Вживаючи термінологію Макса Вебера, можна сказати, що лише наявність у суб'єктів права ціннісно-раціональної мотивації до здійснення правових дій та участі в правовідносинах, буде ознакою впливу аксіосфери права на правову дійсність та запорукою прогресивного розвитку правової системи, а разом з нею і соціальної системи в цілому.

Таким чином, потрібно визнати, що для гармонійного розвитку українського суспільства і, зокрема, вітчизняної правової системи, вищі заклади юридичної освіти мають формувати правосвідомість майбутнього юриста, яка б органічно поєднувала струнку систему цінностей права, ціннісних установок і переконань з глибокими знаннями системи вітчизняного та міжнародного права.

Враховуючи вище викладене, можна припустити, що саме недостатній рівень засвоєння професійними юристами та іншими учасниками правовідносин цінностей права, відсутність відповідно їм вироблених ціннісних установок і переконань є основною причиною наявних проблем функціонування вітчизняної правової системи. Це підтверджує й той факт, що, не зважаючи високий теоретичний рівень підготовки молодих правознавців, про що свідчать успіхи правової науки, в тому

числі й університетської, приклади юридичної практики часто містять зловживання правом та софістичне тлумачення закону задля задоволення утилітарних особистих інтересів окремих кваліфікованих учасників правовідносин, або тих чий інтереси вони представляють.

Разом з тим, такі цінності, як життя, свобода, особиста недоторканість, гідність, власність, рівність, справедливість та інші є водночас тими цінностями права, які лежать в основі правових систем Європейських країн і самого Євросоюзу, а також фундаментальними загальнолюдськими цінностями, закріпленими у засадничих міжнародних нормативно-правових актах щодо захисту прав людини, насамперед, у Загальній декларації прав людини [17].

З огляду на щойно зазначене, можна стверджувати, що система цінностей права є тією підвалиною вітчизняної правової системи, яка безпосередньо синхронізує її з правовими системами Європейських країн, і взагалі – з інваріантною системою вихідних правових постулатів цивілізованого світу. Інакше кажучи, система загальнолюдських цінностей, юридично закріплених у основоположних міжнародних нормативно-правових актах та конституціях провідних демократичних держав (а також і в Конституції України) виступає єдиним незмінним аксіологічним ядром правової системи будь-якої держави, яка прагне зватися «правовою», «демократичною», «соціальною».

Щойно зазначене ще раз засвідчує життєву необхідність формування дієвого аксіологічного фундаменту особистості юриста-професіонала, та вимагає, насамперед, окреслення концептуальних засад освітньої діяльності щодо формування системи професійних компетентностей здобувачів вищої юридичної освіти.

У першу чергу, потрібно наголосити на тому, що саме система цінностей права має бути тим фундаментом, на якому зводиться «будівля» професійних юридичних знань, умінь і навичок майбутнього правника. У свою чергу, на фундаменті правових цінностей має зводитись «каркас» ціннісних установок та переконань молодого юриста-професіонала. І саме на цій ціннісно-правовій конструкції має «монтуватись» система професійних компетентностей майбутнього правознавця, і саме ця ціннісна конструкція має визначати номенклатуру професійних юридичних знань, умінь і навичок, потрібних сучасному українському правознавцю.

Формування ж системи правових цінностей потрібно починати зі з'ясування змісту та міцного засвоєння генезису, сутності,

структури, властивостей складових аксіосфери права, зокрема таких цінностей права як: свобода, справедливість, формальна рівність, власність, гідність, солідарність та інших, без втілення яких у соціальне життя не можливий суспільний прогрес, та й взагалі нормальне існування людини. У здобувачів вищої юридичної освіти зміст названих вище понять має актуалізуватись через вивчення таких навчальних дисциплін як філософія, етика та естетика, релігієзнавство, філософія права, професійна етика, юридична деонтологія та інших, які останнім часом у вітчизняних закладах вищої юридичної освіти отримують все менший обсяг академічних годин, а то й взагалі зникають з навчальних планів. Натомість, для досягнення вище поставленої педагогічної мети потрібне збільшення кредиту академічного часу не лише на висвітлення змісту вказаних навчальних дисциплін, а й на формування особистісних переконань та ціннісних установок здобувачів вищої юридичної освіти, що мають забезпечуватись необхідною кількістю практичних занять та системою позааудиторних заходів. Зрозуміло, що засвоєння аксіологічних знань та вироблення ціннісних переконань і установок тривалий і трудомісткий процес, тому для його успішної реалізації потрібно включити до навчальних планів підготовки юристів навчальні дисципліни і спецкурси, які б розподілялися протягом всього часу підготовки правника за такою траєкторією: від висвітлення основ аксіологічних знань – до сучасних актуальних проблем аксіосфери права, і від елементарних навичок етикету культурної людини – до тонкощів професійної поведінки та ділового етикету різних юридичних професій.

Водночас потрібно визнати, що коли завдяки вивченню змісту навчальних дисциплін філософського-етичного та деонтологічного спрямування можливо забезпечити засвоєння аксіологічних знань здобувачами вищої юридичної освіти, то формування відповідних ціннісних переконань та установок – справа більш складна і масштабна. Для виконання такого завдання потрібні, не лише зусилля закладів вищої юридичної освіти, а й спільні зусилля всієї системи освіти, зокрема всіх її рівнів, а також органів державної влади та місцевого самоврядування. Такі зусилля мають бути спрямовані у дошкільному та шкільному віці на вироблення поважного ставлення до іншої людини, як найвищої цінності суспільного життя, а в межах вищої юридичної освіти на поглиблене засвоєння аксіологічних знань та продовження формування

навичок моральної поведінки у професійній та побутовій сферах. Але, в першу чергу, для формування системи правових цінностей та ціннісних переконань майбутніх юристів потрібен власний приклад педагога-правознавця, як наочний зразок моделі професійної поведінки, «освяченої» служінням духовній величчю цінностей права. Адже першим правознавцем, з яким зустрічається молода людина на шляху здобуття юридичного фаху і її провідником у світ права є саме науково-педагогічний працівник юридичного закладу вищої освіти. Саме він є першим прикладом правової професійної поведінки, а перше враження, як відомо, є найстійкішим.

Висновки. Тому науково-педагогічний працівник юридичного закладу вищої освіти має демонструвати всіма своїми особистими і професійними якостями, засвоєння системи цінностей права, наявність чітких ціннісних переконань та установок, а також уміння передати їх здобувачам вищої юридичної освіти.

Забезпечення такого рівня аксіологічної компетентності науково-педагогічних працівників потребує запровадження системи організаційно-правових заходів щодо відбору науково-педагогічних кадрів та контролю їх професійно-етичної компетентності та поведінки. Етично-правовим підґрунтям такої системи заходів міг би стати (поряд з подібними комплексами етичних вимог до суддів, поліцейських, адвокатів, державних службовців тощо) Етичний кодекс науково-педагогічного працівника юридичного вищого закладу освіти, як винятково значущої для суспільного розвитку професії. Такий нормативно-правовий акт дасть можливість не лише систематизувати і висвітлити аксіологічно-етичні вимоги до науково-педагогічних працівників юридичних вищих закладів освіти, а й запровадити юридичну відповідальність за аморальну поведінку, яка заважає формувати, або спотворює систему цінностей майбутніх правознавців чи правоохоронців. Зрозуміло, що це лише початковий елемент системи організаційно-правових заходів, спрямованих на забезпечення високої аксіологічно-етичної компетентності науково-педагогічного працівника юридичного закладу вищої освіти, але він вбачається першочерговим і визначальним для відбору інших заходів, теоретичне обґрунтування яких є справою представників галузей юридичної, управлінської та педагогічної науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коменский Я. Педагогическое наследие / Я. Коменский, Д. Локк, Ж.-Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1989. – 416 с.
2. Кант И. О педагогике : лекция / И. Кант // Кондрашин И. И. Истины бытия в зеркале сознания. – М. : МЗ Пресс, 2001. – 528 с.
3. Манхейм К. Избранное. Диагноз нашего времени / К. Манхейм. – М. : РАО Говорящая кн., 2010. – 744 с.
4. Дьюи Дж. Введение в философию воспитания / Дж. Дьюи ; пер. с англ. – М. : Тип. Коминтерна ; Работника просвещения, 1921. – Вып. 3. – 62 с.
5. Огурцов А. П. Образы образования. Западная философия образования. XX век / А. П. Огурцов, В. В. Платонов. – СПб. : РХГИ, 2004. – 520 с.
6. Клепко С. Ф. Українська царина філософії освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ipe.poltava.ua/pm/39/klpko>. – Назва з екрана.
7. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – Київ : Педагогічна думка, 2009. – 520 с.
8. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів / В. Андрущенко // Фундаментальні проблеми філософії освіти. Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 6–12.
9. Ідея Університету: антологія / упоряд. М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – 304 с.
10. Бігун В. С. Людина в праві. Правове людино-розуміння як філософсько-правова проблема / В. С. Бігун // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 126–128.
11. Костицький М. В. Філософія права як наука і навчальна дисципліна [Електронний ресурс] / М. В. Костицький // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 17–21. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/8487>. – Назва з екрана.
12. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії. – Київ : Києво-Могилян. акад., 2008. – 367 с.
13. Малахов В. А. Етика : навч. посіб. / В. А. Малахов. – 4-те вид. – Київ : Либідь, 2002. – 384 с.
14. Бандура О. О. Аксиологія права, правова аксіологія / О. О. Бандура // Велика українська юридична енциклопедія : в 20 т. / редкол.: В. Я. Тацій та ін. – Харків : Право, 2017. – Т. 2 : Філософія права. – С. 14–18.
15. Горобець К. В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс : монография / К. В. Горобец. – Одесса : Фенікс, 2013. – 218 с.
16. Чебышев П. Л. Полное собрание сочинений П. Л. Чебышева : в 5 т. / П. Л. Чебышев. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1944–1951. – Т. 5 : Прочие сочинения. Биографические материалы. – 1951. – 474 с.
17. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 10 груд. 1948 р. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Komenskii, Ya., Lokk, D., Russo, J.-J., & Pestallicci, I.G. (1989). *Pedagogicheskoe nasledie* [Pedagogical heritage]. Moscow: Pedagogika [in Russian].
2. Kant, I. (2001). *O pedagogike* [About pedagogy]. Kondrashin I.I. *Istiny bytiia v zerkale soznaniia* [Kondrashin I.I. Truths of Being in the Mirror of Consciousness]. Moscow: MZ Press [in Russian].
3. Manheim, K. (2010). *Izbrannoe. Diaognz nashego vremeni* [Favorites. The diagnosis of our time]. Moscow: RAO Govoriascaia kn. [in Russian].

4. Diui, Dj. (1921). *Vvedenie v filosofiui vospitaniia* [Introduction to the philosophy of education]. Moscow: Tip. Komintern; Rabotnika prosvesceniia [in Russian].
5. Ogurcov, A.P., & Platonov, V.V. (2004). *Obrazy obrazovaniia. Zapadnaia filosofiia obrazovaniia. XX vek* [Images of education. Western philosophy of education. XX century]. SPb.: RHGI [in Russian].
6. Klepko, S.F. *Ukrainska tsaryna filosofii osvity* [Ukrainian Tsarina of the Philosophy of Education]. Retrieved from <http://www.ipe.poltava.ua/pm/39/klepko> [in Ukrainian].
7. Kremen, V.H. (2009). *Filosofiia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvithoho prostoru* [Philosophy of human centeredness in the strategies of educational space]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
8. Andrushenko, V. (2005). Filosofiia osvity XXI stolittia: poshuk priorytetiv [Philosophy of education of the XXI century: the search for priorities]. *Fundamentalni problemy filosofii osvity. Filosofiia osvity, Fundamental problems of the philosophy of education. Philosophy of Education*, 1, 6-12 [in Ukrainian].
9. Zubrytska, m., Bablyk, N., & Rybchynska, Z. (2002). *Ideia Universytetu: antolohiia* [University idea: anthology]. M. Zubrytska (Eds.). Lviv: Litopys [in Ukrainian].
10. Bihun, V.S. (2003). Liudyna v pravi. Pravove liudyno-rozuminnia yak filosofsko-pravova problema [The man is right. Legal human-understanding as a philosophical and legal problem]. *Problemy filosofii prava, Problems of the Philosophy of Law*, 1, 126-128 [in Ukrainian].
11. Kostytskyi, M.V. (2003). Filosofiia prava yak nauka i navchalna dystsyplina [Philosophy of Law as a Science and Educational Discipline]. *Problemy filosofii prava, Problems of the Philosophy of Law*, 1, 17-21. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/8487> [in Ukrainian].
12. Krymskyi, S.B. (2008). Pid syhnaturoiu Sofii [Under the signature of Sofia]. Kyiv: Kyievo-Mohyl. akad. [in Ukrainian].
13. Malakhov, V.A. (2002). *Etyka* [Ethics] (4th ed.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
14. Bandura, O.O. (2017). Aksiolohiia prava, pravova aksiolohiia [Axiology of law, legal axiology]. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia, The Great Ukrainian Law Encyclopedia*. (Vols. 2). V.Ya. Tastii (et al.). (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
15. Gorobec, K.V. (2013). *Aksiosfera prava: filosofskii i yuridicheskii diskurs* [Axisphere of Law: Philosophical and Legal Discourse]. Odessa: Feniks [in Russian].
16. Chebyshev, P.L. (1951). *Polnoe sobranie sochinenii P.L. Chebysheva* [Complete Works of P. L. Chebyshev]. (Vols. 5). Moscow; Leningrad: Izd-vo AN SSSR [in Russian].
17. Zahalna deklaratsiia prav liudyny: vid 10 hrud. 1948 r. [Universal Declaration of Human Rights from December 10, 1948]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2018

Shevchuk R. – Ph.D in Law, Associate Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-4554>;

Nosenko O. – Ph.D in Philosophy, Associate Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8511-3941>

Acciological Therapy of Higher Legal Education in Ukraine

In scientific article the reasons of the problems of legal and law enforcement practice in Ukraine are investigated on philosophical and theoretical level. The reasons for the inconsistency of the level of higher legal education with the level of legal and law enforcement practice in Ukraine are also observed. The authors, with the help of philosophical and legal analysis, clarifies the role and importance of the values of law for the coherent functioning of democratic state legal system. The article substantiates the idea of the invariance of law values system as the axiological foundation of legal system of any civilized country. It also shows the necessity of building legal system of Ukraine on the foundation of law values, which is the key to the democratic and civilized nature of the Ukrainian state. The article proves the decisive influence of the system of moral and legal values of future lawyers on the quality of their professional duties. The ways of forming the system of moral and legal values of future lawyers are outlined. The article shows the exceptional role of a personal example of ethical professional behavior of higher law school pedagogical staff. The article also defines the priority legal and organizational measures for ensuring ethical behavior of higher law school pedagogical staff in the professional field.

Keywords: law; legal reality; law values; value system; European values; legal education; legal practice.